

A cultura como dimensión do (non)compartible: carga cultural compartida nas expresións relacionadas con gastronomismos en portugués de Brasil e en francés de Francia¹

Culture as a dimension of the (non-)shareable: shared cultural load in expressions related to gastronomisms in Brazilian Portuguese and French from France

Mariele Seco

Universidade Estadual Paulista «Júlio de Mesquita Filho» (Brasil)
ORCID: 0000-0003-1577-8010
mariele.seco@unesp.br

Maria Cristina Parreira

Universidade Estadual Paulista «Júlio de Mesquita Filho» (Brasil)
ORCID: 0000-0002-8053-5413
cristina.parreira@unesp.br

Maria Angélica Deângeli Arni

Universidade Estadual Paulista «Júlio de Mesquita Filho» (Brasil)
ORCID: 0000-0002-5181-1634
angelica.deangeli@unesp.br

«Com» não pode estar meramente limitado a uma copresença em exterioridade, mas implica que o «co» dessa copresença estabelece por si mesmo o que se chama «partilha» – termo que designa uma divisão com comunicação, ou melhor, no domínio da comunicação: «partilhar uma comida» não é somente reparti-la em porções individuais, mas é, como também se diz, «comer juntos», ou seja, intercambiar algo do apaziguamento da fome e do prazer dos sabores.

(Jean-Luc Nancy, 2011, p. 6)²

¹ Data de recepción: 16.01.25. Data de aprobación: 23.10.25.

Tradución do portugués de Nuria García García (Universidade de Santiago de Compostela)

² Nancy (2011), tradución de Deângeli e Petry (2019, pp. 103-104).

Resumo: As prácticas lingüísticas e sociais dun pobo —as súas crenzas, coñecementos, actitudes, comportamentos e valores— están cristalizadas no léxico, especialmente na fraseoloxía dunha lingua. Ese conxunto de prácticas reflicte a cultura, entendida aquí non como algo fixo, senón como un fenómeno dinámico, en constante transformación (Ortiz Alvarez, 2019), mesmo entre falantes dunha mesma lingua. Ese dinamismo das linguas e culturas permite diversas abordaxes analíticas. Así, con base nos escritos de Galisson (1987, 1988, 2000), este traballo ten por obxectivo analizar as «cargas culturais compartidas» (CCP)³ e investigar as posibilidades de correspondencia interlingüística a partir do estudo de expresións idiomáticas relacionadas cos gastronomismos en portugués de Brasil e en francés de Francia. Como resultado, propomos unha perspectiva de análise que considera as estruturas das expresións idiomáticas correspondentes e as dimensións culturais que transmiten, reafirmando a importancia do coñecemento das CCP para unha mellor comprensión, non só da lingua, senón da cultura do outro.

Palabras clave: carga cultural compartida (CCP), expresións idiomáticas, gastronomismos, portugués de Brasil, francés de Francia.

Abstract: *The linguistic and social practices of a people — their beliefs, knowledge, attitudes, behaviours, and values — are crystallized in the lexicon, particularly in a language's phraseology. These practices reflect culture, understood here not as something fixed, but as a dynamic phenomenon in constant transformation (Ortiz Alvarez, 2019), even among speakers of the same language. The dynamic nature of languages and cultures allows for multiple analytical approaches. Based on the writings of Galisson (1987, 1988, 2000), this study aims to analyse «shared cultural loads» and explore the possibilities of interlinguistic correspondence through the study of idiomatic expressions related to gastronomisms in Brazilian Portuguese and French from France. As a result, we propose an analytical perspective that considers both the structural aspects of corresponding idiomatic expressions and the cultural dimensions they convey, reaffirming the importance of understanding shared cultural contents for a deeper comprehension not only of the language, but also of the other's culture.*

Key-Words: *shared cultural load, idiomatic expressions, gastronomisms, Brazilian Portuguese, French from France.*

1. Introducción

Na vida cotiá brasileira, non é raro atoparnos con enunciados constituídos por expresións idiomáticas que reflicten aspectos culturais específicos. Exemplos como «*Você viu aquele ator? Está parecendo um maracujá de gaveta!*» ou «*Ela é o próprio arroz de festa!*» ilustran ben este fenómeno. Estas expresións, que os falantes do portugués de Brasil adoitan comprender de inmediato, remiten, respectivamente, a un actor que envelleceu e presenta a pel bastante engurrada, de aí a comparación co maracuxá murcho, e a alguén que está presente en todas as festas. No segundo caso,

³ Nota da tradutora: Tal e como se expón no apartado 3 do artigo, as autoras optaron, na escrita orixinal en portugués deste traballo, polo termo «cargas culturais partilhadas» e non por outra posible opción como «cargas culturais compartilhadas» para manter así a sigla xa convencional CCP, correspondente a «charges culturelles partagées», establecida por Galisson (1988). En galego o verbo «partillar» non remite exactamente ao mesmo concepto, polo que optamos por traducir como «cargas culturais compartidas», aínda que mantivemos igualmente a sigla CCP.

a imaxe do «arroz de festa» está asociada a unha sobremesa tradicional brasileira, o *arroz-doce*, a cal é, aínda hoxe, bastante apreciada. En épocas pasadas, o prato era considerado un símbolo de distinción social, frecuentemente servido en festas e ceas, o que contribuíu á consolidación do seu valor simbólico. Moitos asocian aínda o uso da expresión ao feito de que o arroz é un alimento cotián, o que reforza a idea de presenza constante.

No entanto, podemos preguntarnos se un aprendiz de portugués sería capaz de comprender con facilidade o sentido deses enunciados, facendo as mesmas asociacións culturais que un falante brasileiro fai co *maracujá* e o *arroz(-doce)*. Estas diferenzas demostran o modo en que cada lingua mobiliza imaxes culturais propias para representar situacións universais, revelando que o sentido idiomático está ancorado en experiencias simbólicas e materiais distintas.

Desa forma, conséntase que tales situacións son frecuentes porque a lingua representa as prácticas socioculturais dun pobo, a súa visión do mundo, evidenciando as súas crenzas, coñecementos, actitudes, comportamentos e valores (Ortiz Alvarez, 2019). Eses elementos maniféstanse por medio da cristalización da experiencia colectiva no léxico, que, á súa vez, reflicte o medio e as particularidades de cada cultura.

Nese sentido, o léxico pode conter e transmitir informacións de natureza cultural, denominadas «cargas culturais compartidas» (CCP)⁴ (Galisson, 1988, 2000). As CCP corresponden a elementos simbólicos e referenciais propios dunha comunidade que, por seren tan específicos dun determinado grupo, poden carrexar dificultades na comprensión de enunciados e na aprendizaxe do léxico dunha lingua estranxeira. Nunha perspectiva intercultural, que busca aproximar e comparar dúas culturas co fin de salientar tanto as diferenzas como as semellanzas entre elas, este aspecto vólvese particularmente relevante (Galisson, 2000).

Así, aínda poderíamos preguntarnos: como traducir ao francés de Francia expresións como *maracujá de gaveta* e *arroz de festa*? Como tratar, na tradución, as cuestións pragmáticas e culturais que transmiten esas expresións? Os gastronomismos evocados nos exemplos remiten ás mesmas referencias na cultura francesa ou sería necesario recorrer a outros referentes que tornasen o enunciado máis comprensible e culturalmente pertinente?

Partindo destas interrogacións, este traballo ten como obxectivo analizar as «cargas culturais compartidas» (CCP) e as posibilidades de correspondencia interlingüística a partir do estudo de expresións idiomáticas relacionadas con gastronomismos (en adiante, EIG) en portugués de Brasil (PB) e en francés de Francia (FF). Así, a nosa proposta de análise céntrase na observación das expresións idiomáticas correspondentes nas súas dimensións estruturais e culturais, procurando comprender de que modo producen sentidos enraizados en contextos específicos e culturalmente marcados.

⁴ *Vid.* nota 3 (Nota da tradutora).

Cómpre mencionar que as EIG analizadas neste traballo foron seleccionadas a partir das investigacións de Seco (2017, 2024), que recompilou e investigou, nun primeiro momento, 111 EIG en PB e as súas posibilidades de correspondencia en FF e, posteriormente, 251 EIG en FF e as súas correspondentes en PB. Todas as expresións foron seleccionadas en obras lexicográficas e en *sites* especializados en idiomatismos e, posteriormente, a súa frecuencia de uso foi verificada pola autora, co fin de que fosen representativas da lingua no momento do estudo.

As EIG analizadas son estruturas compostas polo nome de, cando menos, un alimento, e a escolla deste eixe temático xustifícase polo feito de que as prácticas alimentarias representan as singularidades culturais dos pobos. Tal especificidade pode derivar de factores como a posición xeográfica, a relixión ou os acontecementos históricos que moldean cada sociedade, determinando non só a dispoñibilidade dos alimentos, senón tamén o que é social e culturalmente aceptable como comestible. Deste xeito, como parte esencial do cotián, os hábitos alimentarios vólvense produtivos na creación de fraseoloxismos como as expresións idiomáticas, revelando aspectos que poden (ou non) ser compartidos e, dese modo, comprendidos por outras culturas.

2. Léxico, cultura e identidade

De acordo con Aubert (2016), as linguas deben ser comprendidas como feitos culturais, pois conteñen e articulan un conxunto de comportamentos das comunidades que as falan. Constitúen un dos medios máis complexos de pensar, dicir e actuar sobre o mundo, tanto nas relacións internas dos grupos como nas interaccións entre diferentes comunidades. Así, a diversidade lingüística non se reduce a unha simple variación de sons e signos, senón que reflicte unha pluralidade de concepcións do mundo, cada unha delas construída e compartida segundo os valores e convencións de cada grupo social e da súa cultura (Cassirer, 1992).

Ao recoñecer esa relación intrínseca entre lingua e cultura, é necesario tamén aclarar as diferentes acepcións do termo «cultura». A distinción entre «cultura», con c minúsculo, e «Cultura», con C maiúsculo, remite, respectivamente, ás dimensións antropolóxica e humanista do concepto, permitindo comprender desde que perspectiva se establece esa relación.

Segundo Kramsch (2017, p. 141), Cultura con C maiúsculo ou «cultura C» corresponde a un concepto humanístico. Trátase do «produto da instrución canónica, adquirida na escola, sendo sinónimo dun coñecemento xeral da literatura e das artes»⁵ e, xa que logo, propio dunha clase media culta. É a «Cultura» promovida como patrimonio nacional e considerada de prestixio. Pola súa parte, a cultura con c minúsculo ou «cultura c» refírese á vida cotiá, ás formas de se comportar, alimentarse e vivir dos individuos dunha sociedade, así como aos seus hábitos, crenzas e valores, considerando todos os suxeitos, sen excepción.

⁵ Cita orixinal: «produto de um letramento canônico, adquirido na escola, sendo sinônimo de um conhecimento geral da literatura e das artes».

Baixo esta perspectiva, Parreira (2008, p. 2022) argumenta que a unidade lexical (UL) «cultura» «ten a súa orixe en *cultivar* (no sentido máis denotativo), pasa pola cultura como estado de lingua e chega á cultura como actitude do falante, os seus hábitos, costumes e suposicións, e á cultura como visión do mundo».⁶ Deste xeito, a concepción de cultura que se entrelaza coa lingua é a entendida no seu sentido antropolóxico, a «cultura c». Tal noción resulta da interacción entre diferentes pobos que, ao entraren en contacto con outra sociedade, reafirman a súa identidade colectiva.

Construída ao longo do percorrido histórico, a cultura de cada sociedade pasa por un continuo proceso de transformación e desenvolvemento, asumindo carácter hereditario na medida en que posibilita a transmisión da experiencia acumulada polas sucesivas xeracións que contribuíron e continúan a contribuir á formación desa sociedade (Laraia, 2009). Admítese, así, de acordo con Ortiz Álvarez (2019), que a cultura, do mesmo xeito que as linguas e as identidades, non constitúe algo fixo, determinado ou pechado, senón que se atopa en constante proceso de construción, sendo continuamente producida por suxeitos en interacción, inseridos nunha sociedade tamén dinámica. Tales mudanzas reflíctense, inevitablemente, no léxico e na constitución identitaria dos falantes.

Esa posición teórica achégase ao concepto de «cultura compartida» (*culture partagée*),⁷ proposto por Galisson (1988), que se relaciona coa vivencia cotiá dunha comunidade e orienta os seus comportamentos, hábitos e representacións. Segundo Galisson, a «cultura compartida» adquirese en calquera medio, a través das interaccións familiares, sociais e mediáticas; é a cultura exposta e imposta de maneira inconsciente, que define unha identidade colectiva e, dese xeito, compartida por todos os suxeitos dun grupo, sen excepcións, o que remite ao concepto de «cultura c» de Kramsch (2017).

Galisson (*op. cit.*) distingue o concepto de *culture partagée* da chamada *culture savante* ('cultura erudita'), isto é, a cultura baseada na arte e na literatura, que pode ser ensinada na escola ou transmitida por medio dos libros e que, polo tanto, se restrinxe a un grupo máis selecto dentro da comunidade. Esta concepción aseméllase á definición de «cultura C» proposta por Kramsch (2017).

A partir destas distincións, infírese que a *culture partagée* é de acceso máis difícil para unha persoa estranxeira, pois depende da vivencia nun determinado ambiente e das interaccións cotiás entre os individuos, situacións que non sempre se producen ou son posibles. En contrapartida, a *culture savante* pode atoparse en libros ou transmitirse por outros obxectos de coñecemento, o que a torna máis facilmente accesible, aínda que restrinxida a certos grupos sociais. Así, de acordo con Galisson (1988, 2000), o coñecemento da «cultura compartida» é primordial para comprender e ser comprendido en lingua estranxeira, xa que, sen ese saber, os interlocutores adoitan recorrer aos implícitos da súa propia cultura, o que non raramente resulta en malentendidos e incompreensións.

⁶ Cita orixinal: «Tem sua origem em *cultivar* (sentido mais denotativo), passa pela cultura enquanto estado de língua e chega à cultura enquanto atitude do falante, seus hábitos, costumes e subentendidos e à cultura enquanto visão do mundo».

⁷ Para a discusión no que respecta á tradución de *culture partagée* e, posteriormente, de *charge culturelle partagée* (CCP), véxase a sección 3 deste artigo.

Deste xeito, no que respecta ao repertorio lexical dunha lingua, podemos afirmar que o léxico está composto por UL que son máis ou menos marcadas culturalmente dependendo dos casos. As unidades consideradas máis marcadas tenden a ser máis «opacas», é dicir, de difícil dedución, sobre todo para persoas estranxeiras, posto que frecuentemente incorporan unha visión moi particular dunha sociedade. As consideradas menos marcadas, pola súa parte, son máis doadas de comprender, xa que se caracterizan por sentidos máis «estables».

Neste ámbito, especialmente cando se traballa con dúas ou máis linguas en contraste, convén o esforzo de tentar detectar no léxico os aspectos culturais particulares dunha ou doutra que poidan constituír desafíos para a comprensión. Para iso, apoiámonos no concepto de «lexicultura» (Galisson, 1987), entendido como a cultura transmitida *no* e *polo* léxico dunha lingua. Segundo Galisson (1987), é necesario rescatar, evidenciar e explicar esa dimensión cultural do léxico para que poida ser posta á disposición das persoas estudantes de lingua estranxeira que, por non compartiren os mesmos referentes culturais ca os falantes nativos, non activan espontaneamente ese contido.

O léxico pasa a ser entendido como lugar de coñecemento e recoñecemento de significados culturais existentes en UL culturalmente compartidas entre falantes nativos, mais que, por veces, como xa se mencionou, se revelan de difícil dedución para falantes doutras linguas pertencentes a outras culturas (Barbosa, 2008/2009). O uso constante dese léxico é o que o converte en depósito desa cultura compartida que, unha vez aceptada, engade novo valor ao contido semántico dunha UL, actuando, de acordo con Galisson (1988), como trazo de pertenza e identificación dun pobo.

Por conseguinte, Guillén Díaz (2003) sostén que a lexicultura remite a un conxunto de palabras e unidades lexicalizadas cun valor implícito, que corresponde á dimensión pragmática das palabras. A abordaxe lexicocultural é o produto da relación que os falantes establecen co léxico por medio do uso que del fan, o que resulta na expansión de sentido das UL, segundo tamén defende Barbosa (2008/2009). Ese novo valor, esa expansión de sentido das UL, é o que Galisson (1988, 2000) denomina *charge culturelle partagée* (CCP), isto é, «carga cultural compartida» (CCP), concepto que será abordado na seguinte sección.

3. O (non)compartible da CCP nos gastronomismos

Ao propoñer unha discusión sobre as *charges culturelles partagées* (CCP), aclaramos, de antemán, que optamos pola tradución do termo como «cargas culturais partilhadas» (cargas culturais compartidas) (CCP), en oposición a «cargas culturais compartilhadas» (cargas culturais compartidas) (CCP), co obxectivo de preservar a sigla xa convencional proposta por Galisson (1988)⁸ e considerar as dúas UL como sinónimas, tal como se pode observar no Cadro 1, nas definicións destacadas en letra grosa —na segunda de «compartilhar» e na cuarta de «partilhar»— do dicionario *Houaiss*:⁹

⁸ *Vid.* Nota 3 (Nota da tradutora).

⁹ Versión *online*: https://houaiss.uol.com.br/houaiss/apps/uol_www/v7-0/html/index.php#0.

Cadro 1. Definicións de «compartilhar» e «partilhar» do dicionario *Houaiss*.

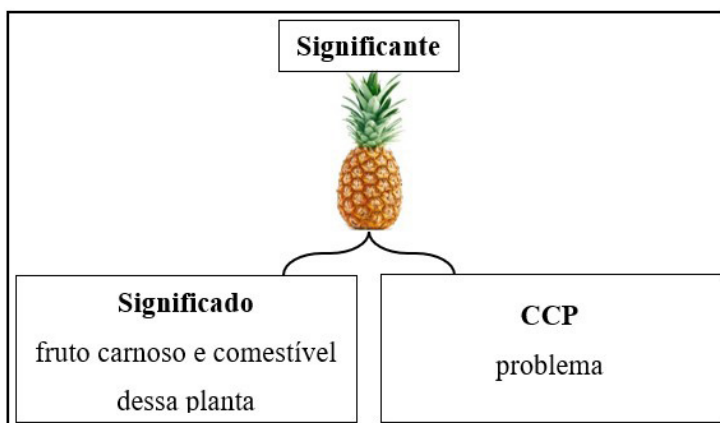
Fonte: Elaborado polas autoras

compartilhar	partilhar
<p>verbo 1 t.d. e t.i. (prep.: <i>de</i>) ter ou tomar parte em; arcar juntamente <i>«c. (d)os temores públicos»</i> 2 bit. (prep.: com) compartir com, partilhar com <i>«c. os lucros com os empregados»</i></p>	<p>verbo 1 t.d.bit. (prep.: <i>com, entre, por</i>) fazer a partilha de <i>«p. uma herança (com os irmãos)»</i> 2 t.d.bit. (prep.: <i>entre, por</i>) dividir em partes; repartir, distribuir <i>«partilhou as roupas (entre os necessitados)»</i> 3 t.d.,t.i.bit. (prep.: <i>com, de</i>) <i>participar de; compartir, compartilhar</i> <i>«(d)as alegrias (com os amigos)»</i> 4 bit. (prep.: com) compartir com; compartilhar <i>«p. o carro com a filha»</i> <i>«p. o quarto com a irmã»</i></p>

As definicións das UL remiten a «compartir» que, segundo o dicionario Houaiss, indica «fazer parte de; participar, dividir, compartilhar». Así, a escolla polo termo «partilhada» corrobora a idea desa cultura que é practicada por todos os individuos dun grupo; (*com*) *partilhada* entre eles. Deste modo, a partir de agora tratamos das «cargas culturais partilhadas» (cargas culturais compartidas) pola súa sigla CCP, que corresponde ao novo valor engadido ao contido semántico dunha UL. Preséntase como o elemento que pode dificultar a comprensión do léxico por parte dos falantes estranxeiros, xa que non se trata dunha información tanxible e, xeralmente, non é accesible a eses falantes.

É importante salientar que a CCP non debe ser confundida co significado dunha UL. Así, un signo está composto por unha forma, o significante, e un dobre contido: significado e CCP (como se pode observar no exemplo de *abacaxi*, na Figura 1). O significado é resultado da semántica e, por iso, produto da relación signo-referente; é considerado o contido primeiro do significante. A CCP, pola súa banda, configúrase como o contido segundo do significante, de natureza pragmática e, polo tanto, produto da relación entre o signo e a comunidade lingüística que o emprega, sendo activado de maneira inconsciente a partir da evocación do signo.

Figura 1. A unidade léxica «abacaxi». Fonte: Elaborado polas autoras.



Para esclarecer mellor o funcionamento da CCP e as súas posibles implicacións na comprensión da lingua por parte dun falante non nativo, abordamos exemplos de situacións, nos moldes de Galisson (1988), a partir dunha mostra do campo dos gastronomismos.

Segundo Seco (2024), os gastronomismos son substantivos pertencentes ao campo léxico-semántico dos alimentos; é dicir, considéranse gastronomismos todos os nomes de alimentos, sexan líquidos ou sólidos, como *linguiça* (salchicha), *banana*, *farinha* (fariña), *caldo* e *sopa*; naturais ou procesados, como *quiabo* (tipo de vexetal tropical con vainas verdes, alongadas e cónicas), *abobrinha* (cabaciña), *presunto* (xamón), *bolo* (pastel) etc. Inclúense tamén os nomes de animais que aparecen xunto a verbos relacionados coa alimentación, como *comer* ou *manger*, por exemplo: *comer sardinha e arrotar caviar* (comer sardiña e arrotar caviar), *manger de la vache enragée* (comer vaca tola).

Tratar das CCP transmitidas nos e polos gastronomismos resulta pertinente, xa que, ao formaren parte dun acto imprescindible como o de alimentarse, os individuos conciben prácticas e atribúen significados a aquilo que incorporan, facendo que os alimentos transcendan o seu papel básico de nutrición e se convertan en depositarios e transmisores de cultura e prácticas culturais (Maciel, 2001). Por conseguinte, para comprender o papel das CCP, achegamos, a continuación, algúns exemplos representativos do traballo de Seco (2017, 2024), que aborda gastronomismos en portugués e en francés.

Observemos os gastronomismos *abacaxi* (ananás) en PB e *vache enragée* (vaca tola) en FF. Cando un falante brasileiro evoca a UL *abacaxi*, dependendo do contexto, mobilizará o seu significado de ‘froitto carnoso e comestible desa planta’ ou a súa CCP de «problema», relacionada co aspecto espiñento e de difícil manipulación da froita. Este falante probablemente non terá dificultade en activar a CCP de *abacaxi* ao escoitar algo como: «*Hoje estou cheio de abacaxi pra resolver*» (‘Hoxe estou cheo de ananás que resolver’), entendendo que o seu interlocutor ten diversos problemas por solucionar. Un nativo de lingua francesa, pola súa banda, moi probablemente non comprendería esa idea, pois non comparte o mesmo feito cultural ca o falante brasileiro, ou polo menos non o interpretaría dese xeito a partir do *abacaxi* como referente.

En contrapartida, na cultura francesa, a simple mención da locución *vache enragée* leva os falantes nativos a pensaren no seu significado de ‘vaca acometida pola rabia (doenza infecciosa causada por un virus)’, mais tamén na súa CCP de «vida de miseria». Esta connotación remite ao período en que a poboación máis pobre do país, sen ter que comer, se alimentaba de carnes bovinas descartadas por seren inadecuadas para o consumo. En situación análoga á do ananás, a CCP da expresión non sería comprendida por un nativo brasileiro, por descoñecer a súa inferencia no interior da cultura francesa.

Galisson (1988) aborda tamén casos de signos correspondentes entre dúas ou máis linguas, mais que non presentan a mesma CCP. Este tipo de ocorrencia pode representar unha situación aínda máis complexa, podendo levar á falsa comprensión dunha unidade léxica, ademais de provocar malentendidos na comunicación entre persoas estranxeiras. Isto pode ocorrer porque, ao comprender un signo, o falante non nativo cre comprender a súa referencia cultural, mobilizada e interpretada a partir da súa propia cultura.

A UL *cachorro* ilustra ben esta situación cando se consideran, por exemplo, culturas distintas como as de Brasil, Francia, Nepal e China. Nos catro países, a unidade léxica comparte o mesmo significado de ‘animal mamífero da familia dos cánidos’. Porén, cando analizamos a súa CCP, no Brasil e en Francia o can é concibido como animal de compañía, criado e respectado como «o mellor amigo do home». No Nepal, tamén asociado a un sentido positivo, o can é considerado sagrado, dispoñendo dun día do festival de Tihar dedicado especialmente á súa devoción. Con todo, nalgúns rexións da China, o animal é visto como fonte de alimentación e sustento, o que converte a UL nun gastronomismo. Así, malia compartiren o mesmo significado denotativo, Brasil, Francia, Nepal e China non comparten a mesma CCP con relación a esta UL. Por iso, salientamos a importancia dun estudo lexicocultural que permita comprender as alteridades en xogo nas linguas e nas culturas.

Presentamos a continuación unha proposta de análise das cargas culturais transmitidas nas e polas EIG, na que pretendemos: (i) investigar se un gastronomismo representa o mesmo valor nas culturas brasileira e francesa; (ii) observar as distintas imaxes que un gastronomismo pode evocar nunha cultura e non na outra; e (iii) analizar se o valor transmitido por un gastronomismo nunha das dúas linguas é reproducido pola segunda mediante un elemento diferente. Deste modo, preténdese tamén reflexionar sobre a singularidade do traballo de tradución que implican as EI e sobre como o coñecemento das CCP pode contribuír nese proceso.

4. Proposta de análise das dimensións da CCP nas expresións idiomáticas relacionadas cos gastronomismos

Parte dos fraseoloxismos, as EI son, de acordo con Xatara (1998, 2001), combinacións fixas (ou de variación moi restrinxida e determinada) e indescompoñibles de dúas ou máis unidades léxicas, que perden a súa significación individual e asumen unha significación global e metafórica, derivada das prácticas culturais de cada comunidade lingüística.

Tales estruturas cristalízanse na lingua debido á súa repetición frecuente por parte dos falantes, que as empregan cando non atopan, na lingua convencional, os elementos que precisan para expresar, en determinados contextos de enunciación, sutilezas do pensamento, matices de sentimento e emoción, ou para provocar efectos de sentido, como o irónico, o enfático etc.

A partir do que foi discutido na sección anterior respecto dos gastronomismos, a nosa proposta baséase na análise específica das expresións idiomáticas relacionadas con ese campo, as EIG, dado que a importancia, o valor cultural e simbólico e a presenza da alimentación no cotián revelan aspectos da experiencia, do carácter e dos trazos identitarios de cada pobo, concretándose na lingua.

Deste xeito, analizamos as EIG, que se configuran como unidades léxicas complexas, indescompoñibles, connotativas e cristalizadas, constituídas por, cando menos, un gastronomismo, como por exemplo *mamão com açúcar* (papaia con azucre), *encher linguiça* (encher salchicha), *viajar na maionese* (viaxar na maionese), *farinha do mesmo saco* (fariña do mesmo saco) etc.

Todas as EIG abordadas a continuación foron extraídas dos traballos de Seco (2017, 2024). Na investigación de 2017, a autora reuniu e analizou 111 EIG en PB e 100 posibles correspondentes en FF, organizándoas nunha base de datos denominada «Banco de datos de aspectos culturais de uma seleção de expressões idiomáticas relacionadas a gastronomismos» (Banco de datos de aspectos culturais dunha selección de expresións idiomáticas relacionadas con gastronomismos) (BD-CULTEIG). Posteriormente, no estudo de 2024, foron numeradas e estudadas 251 EIG en FF e 232 posibles correspondentes en PB, tamén incorporadas no BD-CULTEIG.

Antes de presentar a proposta, cómpre salientar que, independentemente da perspectiva adoptada, para que o concepto de CCP sexa aplicado a unha unidade léxica, sexa simple ou complexa, como as EI, esta debe presentar, segundo Barbosa (2008/2009), características como:

- a) ser obrigatoriamente compartida por unha comunidade lingüística;
- b) xurdir da relación entre signos e usuarios;
- c) proceder da subxectividade dos individuos, que interpretan as situacións segundo o seu entendemento do mundo;
- d) pertencer ao ámbito da pragmática, posto que está directamente relacionada co uso que se fai dunha unidade léxica;
- e) xerar un complemento ao significado; e
- f) resultar da asociación automática entre unidade léxica e CCP, abondando a súa simple mención para iso.

Con base nestas consideracións, a nosa proposta de análise das CCP contidas e transmitidas polas EI,¹⁰ en contraste entre dúas ou máis linguas, parte dunha observación centrada, nun primeiro momento, nas estruturas destas construcións. As posibles diferenzas léxico-sintácticas remiten a prácticas culturais particulares das linguas en cuestión e permiten deducir as CCP transmitidas nesas estruturas.

Deste xeito, ao analizar o conxunto de EI correspondentes do BD-CULTEIG, puidemos establecer tres situacións xerais:

- (1) semellanza de correspondencia entre as EI;
- (2) semellanza de correspondencia parcial entre as EI; e
- (3) non correspondencia idiomática.

Discorremos sobre cada un destes casos nas subseccións seguintes.

¹⁰ Pese a proboñer unha análise das EIG, como se mencionou, destacamos que, cando nos referimos ao conxunto de todas as expresións, en portugués e en francés (PB-FF) ou viceversa (FF-PB), empregamos a sigla EI. Isto xustifícase polo feito de que, moitas veces, aínda que as expresións se correspondan semántica e pragmaticamente, podendo haber matices, as estruturas poden presentar diferenzas léxico-sintácticas, sobre todo derivadas das inferencias culturais de cada lingua. Tales diferenzas resultan, por veces, en expresións formadas a partir de referentes diversos que, na lingua estranxeira, non sempre serán gastronomismos, como os casos de *avoir du pain sur la planche* (en tradución literal, ‘ter pan na táboa’) e a súa correspondente «estar abarrotado/entupido de traballo»; ou aínda a EIG *água de batata* e a súa correspondente *pisse d’âne* (en tradución literal, ‘ouriños de asno’). Polo tanto, a proposta baséase na análise das EIG como punto de partida, recoñecendo que a expresión correspondente na outra lingua pode ser tamén unha EIG ou só unha EI.

4.1. Semellanza de correspondencia entre as EI

Neste grupo atopamos EI que presentan a mesma elaboración sintáctica (podendo conter diferenzas, como o engadido de determinantes), o mesmo contido semántico e os mesmos referentes lexiculturais. Isto débese á proximidade entre culturas, que permite compartir concepcións da realidade extralingüística, cristalizándose en estruturas correspondentes entre linguas.

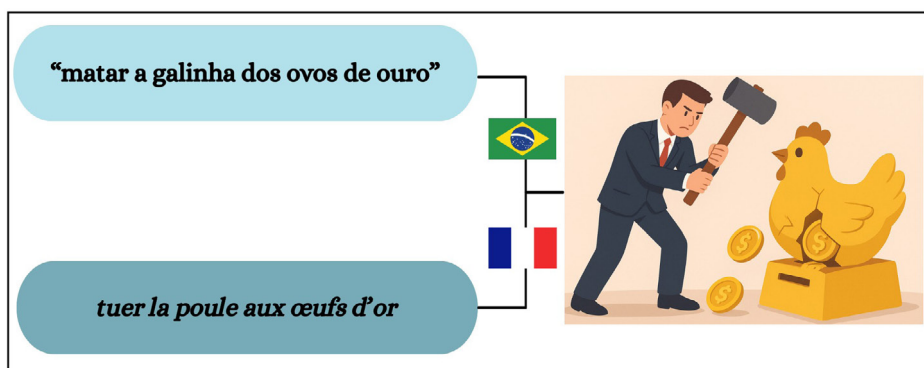
O fenómeno pode observarse, por exemplo, entre os grupos sociais pertencentes á cultura occidental, como as linguas de orixe latina ou a cultura cristiá, entre outras, que, por regra xeral, comparten entre si certas imaxes e percepcións do mundo. Deste xeito, os intercambios culturais poden xerar casos de CCP entre grupos sociais que proceden de eventos de carácter máis universal, como aqueles referentes á Biblia, á mitoloxía ou ás fábulas, por exemplo. Tales casos son máis facilmente comprendidos polos falantes estranxeiros, unha vez que evocan EI correspondentes na súa lingua materna, favorecendo así a inferencia do seu significado.

Cómpre considerar tamén os efectos da globalización, que supera fronteiras xeográficas e culturais e intensifica a comunicación entre os pobos, conectándoos e estimulando o intercambio de coñecementos e experiencias. Este fenómeno desencadea un proceso constante de reconfiguración e transformación das culturas, consecuentemente reflectido na lingua.

Podemos citar o exemplo das EIG correspondentes *matar a galinha dos ovos de ouro*, en PB, e *tuer la poule aux œufs d'or*, en FF. As expresións teñen a súa orixe nunha das fábulas de Esopo e empréganse para designar situacións nas que alguén esgota a súa fonte de ingresos por impaciencia ou cobiza. Ao mencionarmos as EIG, sexa en portugués, sexa en francés, a imaxe que acode á mente dos falantes das dúas linguas é a mesma, como ilustra a Figura 2.

Figura 2. Exemplo do referente cultural *a galinha dos ovos de ouro/la poule aux œufs d'or*.

Fonte: Elaborado polas autoras.¹¹



¹¹ Nos diagramas elaborados por nós, as imaxes ilustrativas dos gastronomismos e das EI foron xeradas por IA.

Obsérvase que *a galiña dos ovos de ouro* (*la poule aux oeufs d'or*) se configura como a CCP de «fonte de lucro», xa que, na fábula, unha das galiñas dun pobre campesiño comeza a poñer ovos de ouro, axudándoo a facerse cada vez máis rico. Porén, nun impulso de cobiza e desexando apoderarse, dunha soa vez, de toda a fortuna xerada pola galiña, o campesiño decide matala para retirarlle do interior eses ovos que aínda non foran postos. Con todo, ao facelo, o campesiño acaba destruíndo a súa propia fonte de ingresos, por mera avaricia.

As fábulas de Esopo, escritor da Grecia Antiga, foron popularizadas polo francés Jean de La Fontaine e posteriormente traducidas a innumerables linguas, sobre todo debido ao seu carácter instrutivo, ao presentar sempre unha ensinanza baseada en normas de boa conduta, así como pola tentativa de facer ver o lado bo e o lado malo do ser humano. Son historias que se fixeron mundialmente coñecidas, integrándose na cultura xeral de moitos pobos. Así, as EI que evocan tales referencias xeralmente non presentan grande dificultade para os falantes estranxeiros, pois parten dos mesmos feitos culturais.

4.2. Semellanza de correspondencia parcial entre as EI

Nesta sección observamos a acción das singularidades das comunidades lingüísticas que demostran, a partir de EI semellantes e/ou (moi) diverxentes, experiencias de mundo particulares.

Deste modo, ao observar as construcións das EI, notamos disparidades como:

(i) *estruturas léxico-sintácticas diferentes co mesmo contido semántico e pragmático*

A título de exemplificación, presentamos a EIG *botar/colocar/pôr o pão na mesa* ('botar/colocar/pôr o pan na mesa') e a súa correspondente *faire bouillir la marmite* (en tradución literal, 'facer ferver a caldeirada'). Como se pode observar, as dúas EIG presentan construcións léxico-sintácticas bastante distintas, pero que remiten ao mesmo significado, 'garantir o sustento da familia', a partir de realidades extralingüísticas diferentes.

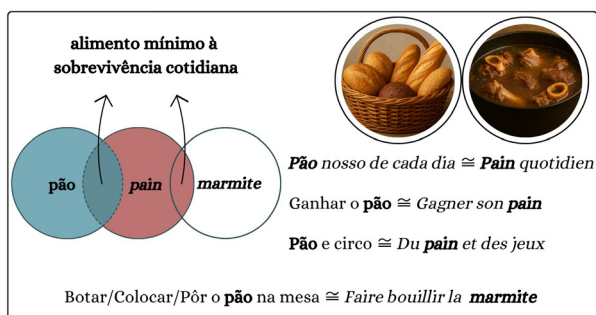
En PB, o gastronomismo *pão* (pan) asume a CCP de «alimento mínimo para a supervivencia cotiá» que, a pesar de ser compartida coa cultura francesa, como observamos nas EIG *pain quotidien, gagner son pain (quotidien/à la sueur de son front), du pain et des jeux*,¹² non se concretou na estrutura francesa, que, neste caso, evoca o referente *marmite* para expresar esa mesma CCP. En FF, este gastronomismo designa un tipo de sopa ou caldo obtido a partir da cocción de ósos e restos de carnes magras de vacún, configurándose como un prato moi sinxelo, mais capaz de garantir o sustento básico.

Como se ilustra na figura 3, observamos, polo tanto, un gastronomismo bastante particular da cultura francesa (*marmite*), que transmite o mesmo CCP que *pão* (que tamén se pode expresar en FF como *pain*, como se sinalou máis arriba), o cal semella ser a única referencia para este significado en PB. Este é un caso no que unha CCP se transmite por máis dun referente (*marmite* e *pain*), non sempre reproducido na lingua de comparación.

¹² Respectivamente, as EIG son correspondentes de *pão nosso de cada dia* (pan nosso de cada día), *ganhar o pão (de cada día)* (gañar o pan (de cada día)), *pão e circo* (pan e circo).

Figura 3. As representações da CCP «alimento mínimo para a supervivência cotiá».

Fonte: Elaborado polas autoras.



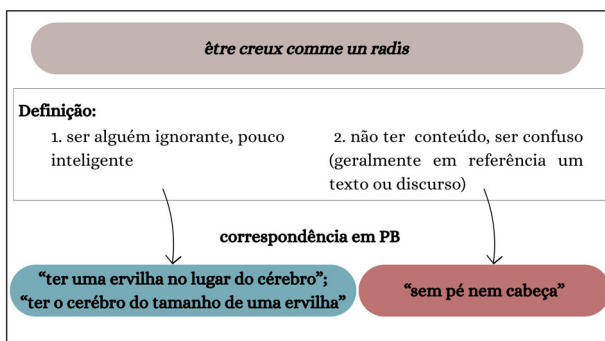
Ademais, podemos inferir que, a pesar de que a lingua dispón dun referente propagador dunha determinada CCP, certas situacións están mellor representadas por outras imaxes, que acaban concretándose no léxico, como no caso aquí analizado.

(ii) *estruturas léxico-sintácticas diferentes con contido semántico parcialmente correspondente*

Podemos ilustrar esta ocorrencia coas EIG correspondentes *être creux comme un radis* (en tradución literal, ‘ser/estar baleiro como un ravo’) e *ter o cérebro do tamaño de uma ervilha* (‘ter o cerebro do tamaño dun chícharo’) ou *ter uma ervilha no lugar do cérebro* (‘ter un chícharo no lugar do cerebro’).

Como se observa na Figura 4, en FF, a EIG presenta como significado: (1) ser alguén ignorante, pouco intelixente; (2) non ter contido, ser confuso (xeralmente en referencia a un texto ou discurso). Con todo, cando analizamos a proposta de correspondente en PB, vemos que esta abrangue só a significación (1), non podendo empregarse en contextos que se refiren a textos ou discursos. Para ese uso, en PB existe a EI *sem pé nem cabeça* (‘sen pé nin cabeza’) que, á súa vez, non recupera a significación (1).

Figura 4. Exemplo de contido semántico dunha EI retomado por EI diferentes na lingua de comparación. Fonte: Elaborado polas autoras.



Polo tanto, como tradución da EIG en FF dispoñemos, en PB, dunha EI para cada unha das súas significacións, que, con todo, non son intercambiabes. É preciso, pois, que se poña atención a este tipo de situación, a fin de facer escollas de tradución adecuadas aos contextos de uso das EI.

A propósito das informacións culturais, observamos que o gastronomismo *radis* ('ravo') adquire, en FF, a CCP de algo ou alguén «sen contido, ignorante», a partir da asociación co aspecto físico do alimento que, por ser de cor vermella e moi vistoso por fóra, perde esa vivacidade de cor cando se corta.

Do mesmo xeito, o ravo é un gastronomismo bastante significativo para a cultura francesa, por ser un alimento producido durante todo o ano e presentar unha gran variedade. Alén diso, é unha hortaliza moi apreciada na mesa e que, durante moito tempo, foi considerada un alimento popular, vendido a un prezo módico, aspecto que tamén conferiu ao gastronomismo a CCP de «baixo valor» ou «pouco diñeiro».

Así, trátase dun gastronomismo que se cristalizou tamén noutras EIG, como *ne pas avoir un radis* (en tradución literal, 'non ter un ravo'; correspondentes idiomáticos en PB: *estar duro/liso/quebrado/no vermello*) e *pour pas un radis* (en tradución literal, 'nin por un ravo'; correspondentes idiomáticos en PB: *na faixa, de graça*). Con todo, como o ravo non é un alimento de gran consumo en Brasil, a unidade léxica non comparte, na cultura brasileira, as CCP transmitidas na cultura francesa.

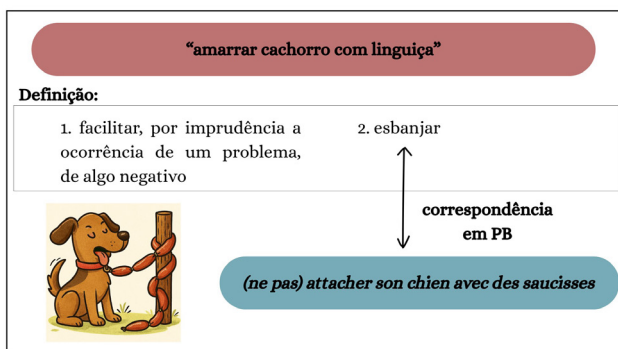
(iii) *mesma estrutura ou estrutura léxico-sintáctica moi semellante, pero con contido semántico parcialmente correspondente*

Este caso pode exemplificarse coas EIG *amarrar cachorro con linguaça* e *(ne pas) attacher son chien avec des saucisses*.

En PB, a EIG pode significar: (1) facilitar, por imprudencia, a ocorrencia dun problema, de algo negativo; ou (2) desperdiciar. Ao analizarmos a EIG en FF, de estrutura léxico-sintáctica análoga á EIG en PB, presentando só o engadido do posesivo *son*, observamos, a partir dos contextos de uso, que recobre só o sentido (2), tal como se presenta na Figura 5.

Figura 5. Exemplo de EI moi semellante con significado parcialmente correspondente.

Fonte: Elaborado polas autoras



Este tipo de matiz pode provocar no falante estranxeiro un falso recoñecemento da EIG, unha vez que as estruturas se asemellan nas dúas linguas. Ademais, observamos que en FF a EIG negativa (*ne pas attacher son chien avec des saucisses / não amarrar cachorro com linguiça*, ‘non amarrar cadelo con salchicha’) tamén está cristalizada, o que non ocorre en PB.

No que respecta ás inferencias culturais, as dúas EIG teñen a súa orixe na obra de Boccaccio, *Decameron*, na que se menciona unha terra tan maravilhosa que ata os cans eran amarrados con salchichas. Con todo, non resistindo ao aroma da especia, un dos cadelos cedeu á gula e comeu as salchichas que o prendían. Así, a imaxe asóciase á idea de alguén que desperdicia algo, xa que amarrar un can con salchichas é, practicamente, pedirlle que as coma.

O que observamos, con todo, é que a mesma referencia, ademais de producir a mesma idea cristalizada polas EIG nas dúas linguas, xerou unha idea complementaria en PB, a de facilitar a ocorrencia dun problema por negligencia, que non se retoma en FF.

(iv) *estruturas léxico-sintácticas diferentes coa EI correspondente presentando contido semántico adicional*

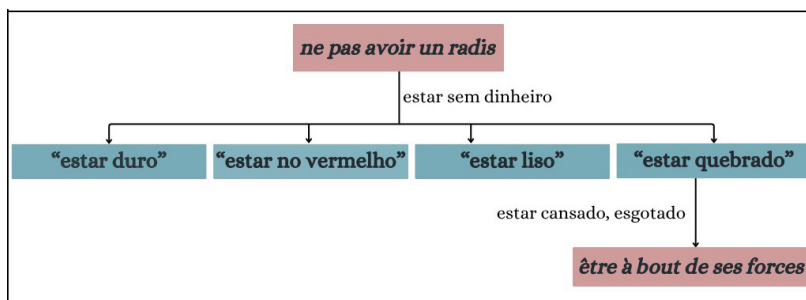
Este tipo de caso ocorre cando, ao dispoñer dunha EI na lingua de partida, se atopa, na lingua de chegada, un correspondente idiomático que presenta un contido semántico adicional non expresado pola estrutura inicial.

Podemos verificar tal situación ao analizar a EIG xa mencionada *ne pas avoir un radis* (en tradución literal, ‘non ter un ravo’). Como correspondentes de tradución, é posible empregar EI como *estar duro/liso/quebrado/no vermelho*, consideradas sinónimas en PB e que expresan, ao igual que a EIG en FF, a significación ‘estar sen diñeiro, en situación financeira difícil’. No entanto, a variante *estar quebrado*, ademais de reproducir esta acepción, expresa a idea de alguén que está cansado ou esgotado (Figura 6).

Así, se un tradutor, diante da EI *estar quebrado*, empregada no seu sentido de fatiga, opta por utilizar na súa tradución a EIG *ne pas avoir un radis* en lugar de *être épuisé, crevé, à bout de forces*, producírase un erro de contido semántico, xa que a EIG en FF non ten en conta ese sentido.

Figura 6. Exemplo de EI correspondente con contido semántico adicional.

Fonte: Elaborado polas autoras.



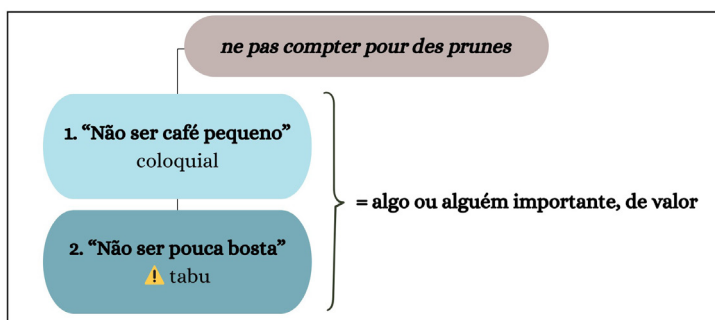
(v) *estruturas léxico-sintácticas diferentes, contido semántico semellante, nivel de linguaxe distinto*

A partir desta constatación, debemos ter en conta que non basta con que os correspondentes idiomáticos coincidan en significación; os contextos de uso e os niveis de linguaxe deben ser respectados. Ademais, é preciso ser consciente de que certas unidades léxicas poden transmitir, en determinadas culturas, unha carga pexorativa, vulgar, tabú, entre outras.

Observemos o exemplo das EI correspondentes da EIG *ne pas compter pour des prunes* (en tradución literal, ‘non valer ameixas’): (1) *não ser café pequeno* e (2) *não ser pouca bosta*. Ambas coinciden en significación, indicando que algo ou alguén ten importancia, ten valor. Con todo, como se observa na Figura 7, mentres que (1) se presenta como coloquial, podendo empregarse en diversos contextos, (2), por conter a unidade léxica *bosta*, xeralmente considerada unha palabra tabú, non pode ser a opción para a tradución da EIG en FF en todas as situacións.

Figura 7. Exemplo de EI correspondentes con niveis de linguaxe diferentes.

Fonte: Elaborado polas autoras.



Así, no ámbito do nivel de linguaxe, aínda que as EI sexan fraseoloxismos, en xeral, propios do nivel estándar ou coloquial, obsérvase a existencia dunha sinonimia parcial entre EI coloquiais e de rexistro culto, que reflicten certo nivel de purismo; e EI coloquiais e de rexistro vulgar, formadas por unidades léxicas groseiras, ofensivas ou indecorosas.

Polo tanto, ao tratar coa tradución de EI, non podemos ignorar as diferentes matizacións entre estas estruturas. Non é raro atopar EI que refiran ao mesmo sentido básico expresado, tanto intra- como interlingüisticamente, mais que presentan diferenzas en canto ao contexto, ao valor expresivo e/ou ao rexistro da lingua.

Por último, ao reflexionarmos sobre as posibilidades de semellanza de correspondencia parcial entre as EI, como as arriba citadas, máis aló das cuestións sintácticas, semánticas e pragmáticas, podemos resumir as seguintes situacións relativas especificamente ás CCP, ás que engadimos outros casos (d) e (e) non explorados aquí:

- (a) CCP transmitida por referentes culturais diferentes en FF e PB, como se observou en *pão* e *marmite*, que diseminan a carga de «alimento mínimo para a supervivencia cotiá»; ou *radis* e *ervilha*, que partillan a idea de «ignorancia»;

- (b) CCP transmitida por referentes culturais diferentes na mesma lingua, como os gastronomismos *pain e marmite* en FF, que recuperan a CCP de «alimento mínimo para a supervivencia cotiá»;
- (c) referente cultural que presenta máis dunha CCP, como o caso de *radis*, que pode indicar «valor baixo, pouco diñeiro» e «sen contido, ignorante».

Os casos (d) e (e) tamén foron observados durante a análise do BD-CULTEIG, aínda que non foron explorados a partir das investigacións estruturais citadas anteriormente. Con todo, cremos que convén evidencialos, pois, ao igual que os outros casos, revelan particularidades das CCP que poden xerar obstáculos na tradución de EI:

- (d) referentes culturais compartidos entre as dúas linguas, mais que, nunha delas, presentan CCP adicional, non retomada pola outra: a título de exemplo, en FF atópase o gastronomismo *patate (batata, ‘pataca’)*, que comparte co PB a CCP de «problema», mais presenta CCP adicional de «enerxía/vigor», non retomada en PB por este mesmo gastronomismo, como se observa na EIG *avoir la patate* (en tradución literal, ‘ter a pataca’) e nas súas correspondentes en PB *estar cheio de gás/com a corda toda/com o gás todo/no gás*;
- (e) xeración de CCP a partir doutra xa existente: o fenómeno pode observarse na EIG *manger son pain noir* e na súa correspondente en PB *comer o pão que o diabo amassou* (‘comer o pan que o diaño amasou’). Tanto en FF como en PB, o gastronomismo «pan» propaga a CCP de «alimento vital, sustento mínimo para a supervivencia» e, a partir desta concepción, obsérvase, nestas dúas EIG, que o *pain noir* (‘pan negro/escuro’) e o *pão que o diabo amassou* adquiren a CCP de «situación penosa». Esta asociación débese ao feito de que este alimento vital se relaciona con situacións negativas, como o pan preparado polo demo, símbolo negativo na cultura cristiá, ou a calidade inferior do *pain noir*¹³ na cultura francesa, feito de cereais e farelo de baixa calidade.

4.3. Non correspondencia idiomática

Por último, nesta sección, reunimos os casos nos que non hai ou non se atoparon, na outra lingua, EI que reproduzan o mesmo contido semántico da lingua de partida, conscientes de que tal contido pode ser expresado por outro tipo de unidade léxica que non constitúa unha estrutura idiomática. De xeito xeral, estes casos poden deberse ao feito de que algunhas EI reflicten características moi intrínsecas dun pobo e non se retoman noutra cultura, ou non son suficientemente representativas como para cristalizar en estruturas idiomáticas.

En PB, por exemplo, a EIG *botar/colocar/pôr (mais) água no feijão* (‘botar/colocar/pôr (máis) auga no feixón’) non presenta correspondentes en FF. A expresión concreta

¹³ O *pão preto* (pan negro), que xa non existe hoxe en día (polo menos non con esas características), refírese ao pan de cor escura feito cunha mestura de cereais e farelo de baixa calidade. Era consumido polos campesiños, xa que era o único pan accesible para esta poboación cunha vida moi sinxela e difícil, de aí a orixe da asociación coa idea de «situación ardua».

eventos do cotián brasileiro a partir do gastronomismo *feijão*, alimento representativo desta cultura e, por veces, denominado a «carne do pobre», debido á cantidade de nutrientes, proteínas, fibras, hidratos de carbono e vitaminas que contén (Maciel, 2004). Por conseguinte, o feixón está sempre presente na mesa do brasileiro, sendo, nalgúns situacións, o único alimento dunha comida nas familias con poucos recursos, substituíndo a carne, por exemplo. Segundo Câmara Cascudo (1983, pp. 496-497), o feixón asumiu status de comida, garantindo o sustento e transmitindo «a forza promotora da enerxía humana»¹⁴ e, cando está ausente, a comida consiste só no acto de enganar a fame.

Deste xeito, o carácter vital do feixón reflicte, noutras culturas, a forma en que se percibe ao brasileiro. Este simbolismo maniféstase na EIG, que expresa o acto de «facer render algo» e revela a CCP do *jeitinho brasileiro* (xeitiño brasileiro), considerado un trazo intrínseco da súa identidade. Segundo Rabelo (2012), o *jeitinho* é unha habilidade brasileira constituída por actos practicados en beneficio propio ou como solución práctica a un problema. Estes actos caracterízanse pola creatividade e resultan, moitas veces, nas *gambiarras*, é dicir, un conxunto de accións recoñecidas entre os brasileiros que propoñen solucións creativas improvisadas. É polo seu *jeitinho* que os brasileiros son recoñecidos mundialmente, característica que contribúe á construción da súa identidade cultural.

Deste modo, a EIG alude ao *jeitinho brasileiro* cando se engade un pouco máis de auga á cocción do feixón. Tamén pode referirse á pobreza dalgúns partes da poboación que, diante de poucos recursos e sen ter moito que comer, procuran maneiras de facer render, ás veces, o único alimento do que dispoñen, como representamos na Figura 8.

Figura 8. *Feijão* (feixón) como referente cultural brasileiro.

Fonte: Elaborado polas autoras.



Ese tipo de alusión pode, moi probabelmente, non ser recoñecido noutras culturas, impedindo a formación dunha metáfora recorrente na lingua estranxeira e facendo do proceso de tradución de EI un exercicio particularmente desafiador.

¹⁴ Cita orixinal: «a forza promotora da enerxía humana».

5. Consideración finais: compartindo algunhas cuestións

A lingua é o vehículo no que se representan prácticas culturais e a través do cal se manifestan coñecementos, crenzas, valores e comportamentos. Tales prácticas cristalízanse no léxico, que reproduce a realidade extralingüística dos suxeitos a partir de certos referentes que os designan e cos que se identifican. Á vista disto, certas unidades léxicas, simples e complexas, asumen «cargas culturais compartidas» (CCP), que se suman aos seus contidos semánticos, revelando, moitas veces, visións do mundo particulares dunha comunidade lingüística.

Entendemos, pois, que as CCP poden presentar contidos que xeran dificultades de comprensión e interpretación, sobre todo cando se trata de dúas ou máis linguas en contraste. Neste contexto, xorden algunhas cuestións, como a da (in)traducibilidade destas unidades léxicas a outras linguas e culturas, o que leva á reflexión sobre aquilo que é efectivamente compartido na tradución e sobre os elementos culturais en xogo neste proceso. No caso das expresións idiomáticas discutidas neste traballo, constátase que, ademais de seren depósitos da cultura dun pobo, revístense de carácter connotativo, facendo aínda máis estimulante o proceso de tradución.

A análise realizada permitiunos confirmar e salientar as dificultades derivadas de aspectos culturais na decodificación e uso dunha unidade léxica en lingua estranxeira, reafirmando a importancia do coñecemento e da transmisión das CCP para a mellor comprensión, non só da lingua, senón tamén da cultura do outro. Cultura que, ás veces, compartimos no espazo da incompreensión, cando buscamos nela só o reflexo das nosas propias referencias, dos nosos saberes e da familiaridade coa nosa lingua.

Deste xeito, o traballo de análise das CCP pode axudarnos a comprender que a experiencia compartida do outro, doutra cultura, é sempre algo atravesado polo carácter incompleto e pautado por un compromiso ético que nos ensina a apostar máis pola diferenza e menos pola identidade. Nun mundo no que, como suxire o filósofo Jean-Luc Nancy (2011), «todo está espazado e próximo», cómpre atopar o lugar do (non)compartible, entre o afastamento e a aproximación.

6. Referencias bibliográficas

- Aubert, F. H. (2016). Indagações acerca dos marcadores culturais na tradução. *Revista de Estudos Orientais*, 5, 23-36. <https://doi.org/10.11606/issn.2763-650X.i5p23-36>
- Barbosa, L. M. A. (2008/2009). O conceito de lexicultura e suas implicações para o ensino e aprendizagem de português língua estrangeira. *Filologia e Linguística Portuguesa*, 10/11, 31-41. <https://doi.org/10.11606/issn.2176-9419.v0i10-11p31-41>
- Câmara Cascudo, L. (1983). *História da alimentação no Brasil*. Itatiaia.
- Cassirer, E. (1992). *Linguagem e mito*. (3.^a ed., Trad. de Jacob Guinsburg e Miriam Schnaiderman). Perspectiva.
- Deângeli, M. A.; Petry, S. (2019). Traduzindo(se) com Jean-Luc Nancy: ser-com e democracia. En Lenita, E. (org.), *O traduzir traduzido: diálogos com a tradução* (pp. 95-106). Editora da FFLCH/USP. <https://www.livrosabertos.abcd.usp.br/portaldelivrosUSP/catalog/download/401/354/1433?inline=1>

- Galisson, R. (1987). Accéder à la culture partagée par l'entremise des mots à CCP. *Études de Linguistique Appliquée*, 67, 109-151.
- Galisson, R. (1988). Cultures et lexicatures : pour une approche dictionnaire de la culture partagée. *Cahiers de Linguistique Hispanique et Médiévale: annexes*, 7, 325-341. <https://doi.org/10.3406/cehm.1988.2133>
- Galisson, R. (2000). La pragmatique lexicoculturelle pour accéder autrement, à une autre culture, par un autre lexique. *Mélanges Crapel*, 25, 47-73.
- Guillén Díaz, C. (2003). Une exploration du concept «lexicoculture» au sein de la Didactique des Langues-Cultures. *Didáctica (Lengua y Literatura)*, 15, 105-119. <https://revistas.ucm.es/index.php/DIDA/article/view/DIDA0303110105A/19413>
- Kramsch, C. (2017). Cultura no ensino de língua estrangeira. *Bakhtiniana: Revista de Estudos do Discurso*, 12(3), 134-152. <https://doi.org/10.1590/2176-457333606>
- Laraia, R. B. (2009). *Cultura: um conceito antropológico*. (24.ª ed.). Zahar.
- Maciel, M. E. (2001). Cultura e alimentação ou o que têm a ver os macaquinhos de Koshima com Brillat-Savarin? *Horizontes Antropológicos*, 16, 145-156. <http://dx.doi.org/10.1590/S0104-71832001000200008>
- Maciel, M. E. (2004). Uma cozinha à brasileira. *Estudos Históricos*, 33, 25-39. <https://periodicos.fgv.br/reh/article/view/2217/1356>
- Nancy, J. L. (2011). Être-avec et démocratie. *Revue et poésie*, 135, 38-45. <https://doi.org/10.3917/poesi.135.0038>
- Ortiz Alvarez, M. L. (2019). Léxico, identidade e discurso nas expressões idiomáticas brasileiras. *Cadernos de Fraseologia Galega*, 21, 65-92. <https://doi.org/10.52740/cfg.21.21.03.00004>
- Parreira, M. C. (2008). O tratamento da lexicocultura nos dicionários bilíngues francês-português. In Magalhães, J. S. de, Travaglia, C., *Múltiplas perspectivas em Linguística* (pp. 2021-2026). EDUFU. http://www.filologia.org.br/ileel/artigos/artigo_434.pdf
- Rabelo, A. (2012). O que é o jeitinho brasileiro? *Socialmente*. <https://www.blogs.unicamp.br/socialmente/2012/08/03/e-jeitinho-brasileiro/>
- Seco, M. (2017). *Gastronomismos nas Expressões Idiomáticas do português do Brasil e seus correspondentes em francês da França*. [Trabalho de Mestrado em Estudos Linguísticos, Universidade Estadual Paulista (UNESP)]. <https://repositorio.unesp.br/entities/publication/1e74b501-f9cd-4ea2-8b6d-6467d937ad7d>
- Seco, M. (2024). *Proposta de uma base léxico-cultural bilingue (FF-PB) online: expressões idiomáticas relacionadas a gastronomismos*. [Tese de doutoramento em Estudos Linguísticos, Universidade Estadual Paulista (UNESP)]. <https://repositorio.unesp.br/entities/publication/985563fe-4c5b-4798-bf01-89d6ff1f27e25>
- Xatara, C. M. (1998). *A tradução para o francês de expressões idiomáticas em português*. [Tese de doutoramento em Linguística e Língua Portuguesa]. Universidade Estadual Paulista (UNESP).
- Xatara, C. M. (2001) O ensino do léxico: as expressões idiomáticas. *Trabalhos em linguística aplicada*, 37, 49-59. <https://periodicos.sbu.unicamp.br/ojs/index.php/tla/article/view/8639325/6919>